

«نکته‌های ویرایش»

مؤلف: علی صلح جو

نوبت انتشار: سوم

محل نشر: تهران

ناشر: نشر مرکز

سال انتشار: ۱۳۸۹

تعداد صفحات: ۲۱۰

منتقدان:

دکتر مجتبی منشی زاده

دکتر ناصر نیکوبخت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

معرفی اثر

کتاب «نکته‌های ویرایش» حاصل یادداشتهای مؤلف در طی سالهای تدریس و کار عملی ویرایش است. مؤلف در خصوص هدف تألیف این اثر می‌گوید «بسیاری از نکته‌های مطرح شده در این یادداشتهای، در کتابهای رسمی ویرایش یافت نمی‌شود. گاه پس از طرح مسأله یا

۷۲ نقدنامه زبان و ادبیات فارسی و زبان‌های باستانی

نکته، پیشنهادهایی نیز برای رفع مشکل داده‌ام. طیف گسترده یادداشتهایا، دربرگیرنده مسائلی در زمینه رسم‌الخط، نشانه‌گذاری پانویس، نمونه‌خوانی، مأخذگذاری، فرهنگ‌نویسی، علایم اختصاری و موارد دیگری است که شاید نتوان عنوانی برای آنها پیدا کرد. گمان می‌کنم خواندن این یادداشتهایا برای حرفه‌ای‌ها جالب، و در برخی موارد آموزنده، و برای غیرحرفه‌ای‌ها، از جمله دانشجویان دوره‌های ویرایش مفید باشد.» (نک: یادداشت پشت جلد کتاب).

فصل‌های کتاب پس از فهرست تفصیلی و مقدمه‌ای کوتاه (حدود ۱/۵ صفحه)، براساس حروف الفبای فارسی موضوعی تنظیم شده است و درباره موضوعات مختلف به اختصار بحث کرده است. این کتاب از صنف کتابهای آموزشی نیست؛ بنابراین فاقد هرگونه ارجاع و استناد و جدول و نمودار و کتابنامه است و همانگونه که مؤلف تصریح کرده‌اند «قصد نوشتن کتاب آموزشی نداشته‌اند». این کتاب در دو بخش عنوانهای اصلی و زیرعنوانها، مشتمل بر حدود ۱۵۰ یادداشت کوتاه و بلند است.

امتیازات شکلی و محتوایی

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی بسیار خوب است. غالب مباحث مفید و علمی است. فهرست تفصیلی کتاب با محتوای اثر کاملاً منطبق است. کاربرد نشانه‌های سجاوندی در اغلب موارد هوشمندانه است. نظیر به کار بردن (،) بعد از نهاد. نثر کتاب در غالب موارد، سخته و پخته است.

اشکالات شکلی و محتوایی

این کتاب حاوی مطالب و موضوعات سودمندی است که می‌تواند برای مؤلفان، مترجمان، ویراستاران مفید واقع شود؛ با این حال مانند هر اثر ارزشمند دیگر، عاری از سهو و خطا و لغزش نیست که در ادامه به پاره‌ای از این موارد اشاره می‌شود.

الف) غلطهای مصطلح

یکی از ویژگی‌های کتابهای مربوط به ویرایش، اجتناب از کاربرد غلطهای مصطلح است که معمولاً در آثار مؤلفان و مترجمان کمابیش وجود دارد و ویراستاران می‌کوشند آنها را اصلاح

نکته‌های ویرایش ۷۳

کنند. در این کتاب گاه واژه‌های دیده می‌شود که در غالب کتابهای ویرایش از آنها تحت عنوان «غلطهای مصطلح» یاد شده است؛ برای نمونه به مواردی اشاره می‌شود:

- اعراب به جای حرکت‌گذاری

در ص (۶) در ذیل مبحث اعراب، مؤلف حرکات یا نشانه‌های زیر و زبر کلمات را اعراب نامیده‌اند؛ در حالی که حرکت حرف آخر کلمه را در عربی اعراب گویند که نقش کلمه را در جمله مشخص می‌کند بنابراین شایسته است مؤلف محترم به جای واژه اعراب، از «حرکت‌گذاری» یا «شکل‌گذاری» استفاده کنند.

- کاربرد صفت با «ی» صفت‌ساز

در متن گاه واژه «قدیم» که خود صفت است، با «ی» صفت‌ساز همراه شده است؛ در حالی که نیازی بدان نیست. برای نمونه در ص ۷ گرایش قدیمی یا در ص ۶۴ صورت قدیمی آمده است.

- کاربرد «یت» جعلی با کلماتی که خلاف معیار زبان عربی است

کاربرد «یت» همراه با کلمات فارسی نشانهٔ مصدر جعلی است و معمولاً در زبان فارسی، معنی «بودن» و «شدن» را می‌رساند و در غیر این صورت کاربرد آن غلط است؛ مثلاً بشریت، انسانیت، حاکمیت و... اما لغت «وضعیت» به معنی «وضع شدن» یا «وضع بودن» معنی مناسبی ندارد. در صفحات فراوانی از کتاب این واژه به کار رفته است؛ مانند «اگر وضعیتی بیش بیاید» (ص ۱۶)، «در وضعیت نحوی (ص ۱۴۶)، اگر به جای «وضعیت» از خود واژه «وضع» استفاده شود، هیچ مشکلی پیش نمی‌آید.

- جمع کلمات فارسی با «ات»

دستورات (ص ۲۷)، پیشنهادات (ص ۲۰۹) و... (ص ۲۰۹)

- کاربرد واژه «حجیم» در معنی «پرحجم»

حجیم (ص ۵۲) از واژه‌های بر ساخته فارسی زبانان است و ساخت قیاسی دارد؛ در حالی که چنین واژه‌ای در فرهنگ لغت عرب نیامده و در فرهنگ فارسی دکتر معین، دهخدا نیز به ساخت غلط آن استناد شده است.

- آوردن ترکیب: نویسندهٔ افغانی (ص ۵۷)

افغانی، واحد پول کشور افغانستان است؛ صحیح آن «نویسندهٔ افغان» است.

- کاربرد مصدر جعلی به جای اسم

۷۴ نقدنامه زبان و ادبیات فارسی و زبان‌های باستانی

اکثریت افراد (ص ۶۴). «یت» در اینجا زاید بر معنی و خلاف مقصود است و باید به صورت «اکثر افراد» می‌آمد.

- به کار بردن حفاظت شده (ص ۱۰۸)، به جای محافظت شده، واژه «حفاظت» در فرهنگ لغت عرب نیامده است و بر ساخته فارسی زبانان است.

- به کار بردن همتراز (ص ۱۳۵) به جای همطراز، همطراز به معنی هم رتبه، هم ردیف، مساوی و.. به کار رفته، و همتراز فاقد این معنی است.

- افزودن «را» بین اجزای فعل مرکب

«و اگر نویسنده این بی‌دقتی را بکند» ص ۱۰۷، به جای این جمله، بهتر است گفته شود:

«و اگر نویسنده چنین بی‌دقتی‌ای بکند.»

- عامیانه‌نویسی

نویسنده در پاره‌ای موارد به زبان شفاهی یا عامیانه نزدیک شده است؛ برای نمونه:

«نویسندگان کار کشته» به جای نویسندگان ماهر/ ورزیده (ص ۱۴۴)

«هملت، شاهکار جاودانه شکسپیر را کسی به نام نیگل الکساندر برداشته، مقدمه مفصلی به آن نوشته» (ص ۲۱۰)

شاهکار را برداشتی و مقدمه نوشتن به آن در زبان معیار متداول نیست

- استفاده از ترکیب «تماس گرفتن» به جای «اطلاع دادن» (ص ۲۱۰)

«با نویسندگان آنها تماس بگیرد» = به نویسندگان آنها اطلاع دهد.

- به کاربردن حشو زاید «خط تیره»:

مؤلف محترم بارها از نشانه خط (خط فاصله) یاد کرده‌اند و حتی گاه به صورت خط (تیره) استفاده کرده‌اند؛ اما در ص ۱۴۳ سطر دوم، اصطلاح «خط تیره» را به کار برده‌اند که حشو زاید از نوع سنگ حجرالاسود است.

- آوردن «ابن» بین دو اسم پسر و پدر:

در ص ۲۱۰ «قتبه ابن حارث» آمده است؛ در حالی که براساس نظر مهجور ویراستاران، الف ابن زاید است.

- به کار بردن واژه غیر ضروری بیگانه

حدود و ثغور پروژه (ص ۲۰۸)، خلاصه اثر برای استفاده در سطح آکادمیک (ص ۲۱۱)

نکته‌های ویرایش ۷۵

- حذف بدون قرینه

«فصل اول هر کتاب یا بخشی از فصل اول را از هر یک از نویسندگان چهارگانه می‌گیرد، آنها را به دقت می‌خواند.» (ص ۲۰۹) آوردن «می‌گیرد» به جای «تحویل می‌گیرد»

- افراط در کاربرد ویرگول

نویسنده مدعی است که «برخی نویسندگان در نشانه‌گذاری افراط می‌کنند و برخی تفریط عده‌ای، بعد از هر دو سه کلمه، یک ویرگول یا نقطه ویرگول می‌گذارند و عده‌ای دیگر می‌گویند زبان و خط فارسی، به هیچ‌جه، نیازی به نشانه‌گذاری ندارد.» (ص ۱۴۱)

چنانکه مشاهده می‌شود، خود نویسنده از این تذکر مصّون نمانده است و در همین جمله تعدادی ویرگول گذاشته است که اگر همگی نیز حذف شوند، هیچ نقصی در خواندن و فهمیدن جمله ایجاد نمی‌شود. ایشان متذکر می‌شوند که «بعد از نهاد، گذاشتن ویرگول غلط است» (ص ۱۴۳)، در حالی که در جمله بالا «عده‌ای» نهاد است و بعد از آن ویرگول آورده‌اند.

از نمونه‌های دیگر افراط در نشانه‌گذاری:

«اغلب نویسندگان و ویراستاران، در سطح نظر، با این دستورالعمل موافق‌اند، اما، عده کمی به آن توجه می‌کنند.» (ص ۱۷۵)

- به کاربردن ویرگول بعد از «و» عطف

«دربارۀ مسائل مالی گفتگو می‌کند و، پس از کسب موافقت، کار آغاز می‌شود.» (ص ۲۰۹)

«توضیح می‌دهد و، سرانجام، مقدمه مفصلی برای آن می‌نویسد.» (ص ۲۱۰)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

نکته‌های زیر برای چاپ بعد توصیه می‌شود:

۱. طبقه‌بندی مطالب و مباحث کتاب ضرورت دارد.
۲. برای هر فصل مقدمه‌ای آورده شود.
۳. پاره‌ای از مطالب فنی کتاب با رویکرد آموزشی تدوین شود.
۴. در هر مبحث، مسائل اصلی بیان و برخی سهوها که در متن توضیح داده شد، اصلاح شود.